

Žagarjevi najnovejši knjigi *Šolske besedilne vrste* (1992) in *Besedilne in besedne igre* (1994) posegata na besediloslovno področje, ki bo moralo prej ali pozneje bolj prodreti v naše šole vseh stopenj. Knjigi sta dobrodošla priročnika za učitelje in tudi učence tako razredne kot

predmetne stopnje, saj prinašata me drugim napolne učiteljem in učencem o tvorjenju besedil, vsebujeta pa tudi številne primere dobrih in slabih spisov s komentarjem ter vaje za razvijanje jezikovne zmožnosti. Tovrstnih priročnikov pa je naš trg lačen.

Marja Bešter

Filozofska fakulteta v Ljubljani

France Žagar: *Besedilne in besedne igre*

Priročnik za delo v nižjih razredih osnovne šole
Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1994

Delo Franceta Žagarja *Besedilne in besedne igre* je zasnovano kot priročnik za delo v nižjih razredih osnovne šole, od 1. do 4. razreda. Namenjen je spodbujanju govornega in pisnega sporočanja, vendar na povsem novem, paradoksnem izhodišču: otroci se učijo sporočati ob zgledih otroškega govora. Delo uveljavlja otroški govor in slog sporazumevanja v vsej njegovi domiselnosti, sproščenosti, čustvenosti, konfliktnosti in mestoma celo nasilnosti (grožnje, žaljivke, prepir), ne da bi se pisec kdaj zatekel k vsiljivi vzgojnosti odraslih. Otroška besedila so tako končno pridobila tudi v jezikovni vzgoji spoštovanja vredno in enakovredno vlogo, prek njih pa tudi otrok kot njihov tvorec. Že s tem dejanjem je uresničen pomemben vzgojni smoter jezikovne vzgoje.

Knjiga je razčlenjena na štiri dele. V razdelku *Govorno sporočanje* se otroci srečajo z najpogostejšimi govornimi dejanji oziroma besedilnimi vrstami govornega sporazumevanja: predstavlanje, priložnostni pogovor, nakup, naročanje hrane in pijače, prošnja, pritožba, prepir, spor in poravnava, pripovedovanje šal, ugank in

pregovorov. Obravnava večinoma poteka po naslednjem vzorcu: uvodoma srečamo eno ali dve ponazarjalni besedili, temu sledi razčlemba, neprisiljeno vodena z nizom vprašanj, ki učence usmerjajo na pragmatične kategorije, kot so vljudnost, učinkovitost, razlogi za posamezna dejanja, kot so npr. prepiri in pritožbe, strategije (utemeljitve). Kot rečeno, je vzgojnost »odsotna« tudi tedaj, kadar gre za rabo nasilnejših strategij (prepri, grožnja, žaljivka, pretep). Vzgojno prvino nadomešča primerjava dveh različic pogovora oziroma dveh besedil, ob katerih učenci presojujejo, katera različica je učinkovitejša, vljudnejša. Razčlembi sledi opis ali definicija govornega dejanja. Avtor nevsiljivo, nazorno in otroku primerno opiše temeljne lastnosti besedilne vrste, vendar pri tem ostaja strokovno zadosti natančen. Analitičnim vajam sledi opis prepričljivih in domiselnih govornih položajev, ki od učence terjajo tvorbo samostojnih besedil.

Avtor zagovarja enakovredno razmerje med otroki in starši: »Odrasli se več pritožujejo, vendar tudi otroci niso dolžni prenašati vseh

nevšečnosti, ki jim jih povzročajo drugi ljudje.« (str. 16)

Omembe vredna pomanjkljivost je morebiti v tem, da pisec premalo upošteva odvisnost besedila od okoliščin, posebej od naslovnika. Toda z uveljavljanjem tega načela bi se morebiti preveč odmaknil od lastnosti otroškega govora, ki jih dosledno spoštuje.

Pri pregovorih bi bila smiselna vaja, ki bi opisala okoliščine, v katerih navadno izrekamo pregovore.

Razdelek *Pisno sporočanje* obsega zaprta in odprta vprašanja, slikovno zgodbo, zgodbo ob spodbujevalnih besedah, nadaljevanje zgodbe, obnovo in predelavo, doživljajski in domišljij-ski spis, opis, poročilo o opazovanju ali raziskavi, pismo. Tudi v tem poglavju so zajete najpomembnejše besedilne vrste. Žagar je mojster v spodbujanju sproščene in ustvarjalnega pisanja, občutljiv za otrokovo doživljanje in njegove potrebe.

Tudi te vaje so sestavljene iz kratke definicije oziroma opisa besedilne vrste, ponazorjevalnih zgledov, tj. pristnih otroških besedil, ki omogočajo primerjavo ter presojo o tem, katero je boljše in zakaj, ter številnih domiselnih spodbud za samostojno sporočanje.

Tretji del priročnika nosi naslov *Izbiranje besed in povedi* ter tako že naslovno poudarja načelo izbirnosti kot temelj jezikovne ustvarjalnosti. Obsega jezikovno-slogovne vaje, ob katerih se učenec uri v oblikovanju besedil in povedi ter širi besedišče. Besedilne vaje so namenjene odpravljanju najpogostejših napak oziroma slogovnih okornosti v otroškem govoru: opuščanju ali nadomeščanju ponavljajočega se samostalnika ali glagola (narediti, reči, imeti, biti) z zaimki ali pomensko ustrežnejšimi besedami, nadomeščanju obrabljenih pridevnikov s pomensko sporočilnejšimi, izražanju časovnih sosledij (potem, ko) z ustrežnejšimi izrazi. Vaje, namenjene širjenju besedišča, obsegajo sopomensko izražanje s stališča čustvene zaznamovanosti (ljubkovalno — slabšalno), pomenska razmerja (nadpomenka, sopomenka), socialnozvrstno različne besede (pogovorno, knjižno, žargon-sko), besede s stališča zgodovinske razvojnosti

(starinsko), prenos pomena (metafora), preglednice besed (miselni vzorec ali shema) za določene tematske enote.

Vaje v oblikovanju povedi obsegajo razstavljanje predolgih povedi na krajše in širjenje prekratkih povedi z novimi sestavinami.

Učenci se seznanijo s popravljanjem besedil in popravnimi znamenji. Verjetno bi jih veselilo, če bi morali kakšno besedilo popraviti tudi sami.

Knjiga se konča s slovarčkom pomensko podobnih besed. Širjenje besedišča s sopomenskim izrazjem je temelj ustvarjalnega sporočanja, saj omogoča sporočilo uskladiti s sporočilnim namenom, okoliščinami, zlasti naslovnikom, ter izraziti osebno videnje.

Sklepne misli

S priročnikom *Besedilne in besedne igre* smo dobili prepotreben priročnik za sporočanje do 4. razreda osnovne šole, ki posrečeno združuje avtorjevo veliko teoretično razgledanost po tvarni (besediloslovje in pragmatika) s prefinjenim občutkom za otroški govor. Priročnik nevsiljivo uvaja v temeljne oblike govornega in pisnega sporočanja. »Teoretske« določitve besedilnih vrst so podane neopazno in preprosto, vendar zadosti natančno, vodenje od manj posrečenih k bolj posrečenim besedilom poteka implicitno, brez vsiljive vzgojnosti, s kontrastiranjem in primerjanjem besedil, priročnik se odlikuje po številnih, otroku primernih vajah, ki spodbujajo ustvarjalno in sproščeno izražanje.

Žagarjeva nova knjiga uveljavlja pomembna načela jezikovne ustvarjalnosti: sopomenskost, izbirnost, prenesene pomene: temeljna besediloslovna pravila (nadomeščanje, povezovanje, strnjevanje in razširjanje). Metodično je zasnovana na primerjanju, analiziranju, definiranju oziroma opisovanju in tvorjenju. Svoj smoter udejanja dvokrilno: priročnik uveljavlja otroški govor kot enakovreden govoru odraslih in tako pripomore k otrokovi govorni emancipaciji, hkrati pa otroški govor kultivira ob zgledih otroških besedil in s strokovno (besediloslovno in pragmatično) premišljenimi postopki.

Knjiga bo v veliko veselje učiteljem in učencem.

Olga Kunst-Gnamuš

Pedagoški inštitut pri Univerzi v Ljubljani